УДК: 372.879.6

ДЕНЕ МӘДЕНИЯТЫ САБАҒЫНДА МИЛЛИЙ БАЛАЛАР ОЙЫНЛАРЫН ҮЙРЕТИЎДИҢ ӘҲМИЙЕТИ

Г.Ж.Бердибаева - *студент*
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: болалар ўйини, миллий, кўзбоғлашмачоқ, болалар фольклори, маъно, қадирият, усул, меърос.
Ключевые слова: детская игра, национальный, жмурки, детский фольклор, значение, метод, наследство.
Key words: children's game, national, blind man's buff, children's folklore, meaning, method, heritage.

Қарақалпақ халық аўызеки көркем дөретпелери ишинде киши жанрларға киретуғын қарақалпақ миллий балалар ойынлары да кең тарқалған. Бул киши жанрлар - миллий мәдений дөретиўшилик орталығымызда узақ ўақытлардан берли қәлиплесип, раўажланып киятырған, бирнеше дүркин әўлад ўәкиллериниң руўхый талапларын қанаатландырыўға хызмет еткен бийбаҳа қәдириятларымыз саналады.

Қарақалпақ фольклорының көп томлығына кирген [1:487-527] балалар фольклоры үлгилери ишинде 29 миллий балалар ойынлары берилген [2:520]. Көп томлықта берилген бул миллий балалар ойынлары ҳәзирги күнде күнделикли балалар ойыны турмысында умытылып баратырған ойын үлгилери. Ата-бабаларымыздан мийрас болып қалған миллий балалар ойынларына дыққат етип, тереңирек таллаў жасап қарасаңыз, олардың мазмунында, системалы дүзилген ойын қағыйдаларында жас өспиримлерди анағурлым дәрежеде раўажландыратуғын, ақылый руўхый жақтан да жетилистиретуғын дәрежедеги ойынлар цикли екенлигин көриўимизге болады. Биз әдетте сырттан келген жаңалықты меңгериўге үйренип қалғанбыз.

Жас өспиримлерди дене мәдениятына тәрбиялаўда, олардың жас ўақытларынан баслап миллий қәдириятларды қәстерлеп-қәдирлеўге, үйренип әмелиятта қолланыўына бағдар бериўде, миллий өзгешеликти қәлиплестириўде балаларға арналған миллий ойынларда тырнақ тасы болары сөзсиз.

Гезектеги «Көзбайламашақ» миллий балалар ойыны да балалар ушын оғада қызықлы ойын түри. Мектепке шекемги тәрбия орынлары ҳәм баслаўыш класс балаларына дене мәденияты сабағында «Көзбайламашақ» ойынын оқытыўдың әҳмийети оғада уллы. Ойынды сабақты басламастан алдын қағыйдасын түсиндиремиз: «Көзбайламашақ» – балалар арасында кең ойналатуғын ойынлардың бири болған. Ҳәзирги күнде балалар ойыны арасында умытылып баратыр. Бизлерден бурынғы әўладлар бул ойынды жүдә көп ойнаған. Ойынның атамасын «көзбайлаў», «соқыртеке», «соқырте-ке бақ, бақ» деп те атаған. «Жасырынбақ» ойынын үй ишинде де, ҳәўлиде де, ашық майданда да ойнаўға болады. Ойынға қатнасыўшы балалар бир жерге топланып, кейин ойын басқарыўшының басшылығында бир қатар болып дизиледи. Ойынның қағыйдасы бойынша:

1.Қозы – ылақ
2. Қулын –тайлақ
3.Бузаў–баспақ
4.Қошқар–қойлақ
5.Қызық–қызық
6. Теке– ойнақ
7. Теке–текке
8. Шық жекке!

– деп ойын басқарыўшысы санайды. Санақ сөзлер қатары келип, кимде тамам болса, сол баланы ортаға шығарады. Ортаға шыққан баланың көзин таңады. Бир жерде турғызып үш рет айландырады. Балалар көзин байлаған баланы айланшықлап қашып жүрип:

«Соқыртеке бақ, бақ
Мен мындаман шап,
Тапқыш болсаң тап» - деп сес бериў арқалы қашып жүреди. «Соқыр- теке» болған көзи байлаўлы баладан балалар жүдә узақлап кетпеўи, қол созым жерде қашып ойнап жүриўлери керек. «Соқыртеке» кимди услап алса сол бала оның орнына соқыртеке болып ортаға түседи. Ойын усы тәризде даўам етеди.

«Көзбайламашақ» ойынының үлгиси қарақалпақ фольклорының көп томлығында берилген. «Көзбайламашақ» – балалар арасында жийи ойнала-туғын ойынлар қатарына жатады. Бул ойын орын – орынларда «көзтаңғы», «көзбайлақ», «соқыртеке», «соқыртеке бақ, бақ» деп те аталады. Ал, балалар арасында тийкарынан «көзбайламашақ» атамасы кең қолланылады. «Көзбайламашақ» ойыны жылдың ҳәмме пасылында ойналады деп мағлыўмат бериледи [3:520].

«Көзбайламашақ» ойынын жас өспиримлерге ойнатыў арқалы оларда сезгирликти раўажландырыўға болады. Балаларға қатарларға дизилип айтатуғын үй хайўанларының баласының атларын айттырыў арқалы хайўанатлар дүньясы менен таныстырыўға, әсиресе өзлерине усаған кишкене қозышақ, қулыншақ, баспақларды танып-билиўи арқалы меҳир сүйиспен-шилик сезимлерин оятыўға болады. Әпиўайы түрде 1,2,3,4,5,6,7 деп санақ санларды санағаннан гөре үйқасқа түсирилген, ырғақлары арқалы эмоционал тәсирли, мазмунға қурылған сөзлер арқалы баланы ҳәм ойынға қызықтырады ҳәм өзин қоршаған орталықтағы тиришилик ийелери менен таныстырады. Санаў арқалы өзине гезек келген бала да даўсыз-ақ ортаға түсип, ойын қағыйдасына бойсынады. Ойын арқалы шаққанлықты, сезгирликти, жуўапкершиликти белгили бир мақсетке ерисиўди өзинде пайда етеди. «Соқыртеке» болған балада усындай қәбилетлер пайда болып, раўажландырылса, оның әтирапындағы балалар болса ҳәр қайсысы өзинше дөретиўшилик қәбилетлерин иске салып:

1.«Соқыртеке бақ,бақ
Бағ таманға шап»
2. «Соқыртеке – соқыртеке
соз қолыңды, созым жерге» - деп жүдә жақынласып барады.
3. Соқыртеке бақ,бақ
Болыңызлар сақ, сақ! – деп бир-бирине сақланыўды айтып өзлерин қорғап жүреди. Бул айтым сөзлер арқалы балаларда сөз мәнилерин аңлаў, көркем сөйлеўге үйрениў, жупкерлескен сөзлер арқалы сулыў сөйлеўге үйренип барады. Ең тийкарғысы – балалар кеўил жазып ойын ойнайды ҳәм шаққанлықты меңгереди.

Бир қарағанда әпиўайы ойын түри болған миллий қарақалпақ балалар ойынлары, сонын ишинде «Көзбайламашақ» қысқа қағыйдалы, бай мазмунға ийе жас өспиримниң тәнине ҳәр тәреплеме унамлы тәсирли күшке ийе. Жас өспиримлерде ағла пазыйлетлерди, адамгершилик нормаларын ҳәр тәреплеме жетилистириўде ажыралып туратуғын миллий сыпатларға бай ҳәм бағдарланған ойын үлгилери болып табылады. Миллий өзликти тиклеўде, әўладлар тәрбиясын жетилистириўде қәдирият болып қалған миллийликти бойына жәмлеген ҳәр бир өнерди, ойынды қайта турмысымызға енгизиў бүгинги күн ушын оғада зәрүрли.

Әдебиятлар

1. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. 88-100 том. –Нөкис: «Илим», 2015. Балалар сөз өнери ҳәм ойынлары.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада қорақалпоқ миллий болалар ўйини «Кўзбоғламачоқ» ҳақида, ўйинни ўтказиш усуллари, «Кўзбоғлашмачоқ»нинг миллий ўзликни англаш, шахс ривожланишидаги таъсири ва аҳамияти ҳақида сўз этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о каракалпакской национальной детской игре «жмурки», методах проведения игры, влияние и значение «жмурки» в развитии национальной идентичности.

SUMMARY

The article describes the Karakalpak national children's game "blind man's buff", methods of playing the game, the influence and significance of "blind man's buff" in the development of national identity.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАУЧНО - ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

А.И.Бурибаева – *преподаватель*

Гулистанский государственный университет

Таянч сўзлар: компетенция, таълим, тадқиқот, маълумот, фундаментал билим, экспериментал тадқиқот, билим фаолияти.

Ключевые слова: компетентность, образование, исследование, информация, фундаментальные знания, экспериментальное исследование, познавательная деятельность.

Key words: competence, education, research, information, fundamental knowledge, experimental research, cognitive activity.

Главными признаками развития общества на современном этапе являются постоянно ускоряющийся динамизм, постоянное изучение природы вещей. Следствием этого является глубокое понимание принципов законов, трансформация общества и появление новых, ранее не существовавших видов деятельности в сферах, которые также были невозможны на более ранних стадиях развития общества. Благодаря новым, изменившимся условиям, стремление и способность к самостоятельному поиску информации, освоение фундаментальных знаний, составляющих теоретическую основу его деятельности, формирование навыков и умений творить, а также реализация новых стратегий поведения и профессиональной деятельности становятся первостепенными для современного специалиста. Одним из них является исследовательский компонент в процессе подготовки будущего специалиста. В связи с этим вопрос формирования и расширения исследовательских компетенций становится одним из актуальных и базовых требований к выпускникам высших учебных заведений. В связи с этими обстоятельствами система высшего профессионального образования оказалась в ситуации, когда необходимо осуществить переход от традиционной, жесткой модели обучения к более гибкой, разнообразной, которая позволила бы сформировать высококвалифици-рованного специалиста, более адаптированного к изменениям на рынке труда, способного самостоятельно принимать правильные решения и действовать в ситуации непоследовательности и неопределенности, нацеленного на творческий подход к делу и, кроме того, обладающего высокой культурой мышления [1].

Методы и анализ

Реализация компетентного подхода является способом сохранения единого образовательного, культурно-ценностного и профессионально-квалификационного пространства, а также фактором слияния с глобальным образовательным пространством.

Принимая во внимание значение термина “компетентность”, человек может считаться компетентным в конкретной сфере деятельности только после того, как он овладел определенным объемом знаний, информации и практического опыта. Переход к использованию слова “компетентность” в описании образа будущего специалиста, получившего высшее образование в соответствии с образовательным стандартом третьего поколения, обеспечивает более широкое поле деятельности для специалиста. Мы поддерживаем мнение современных ученых о том, что компетентность-это качество человека, имеющего определенный уровень образования, и проявляющееся в способности и готовности (на основе полученного образования) к эффективной (продуктивной, успешной) деятельности с учетом ее социальной значимости и всех социальных рисков, которые потенциально могут быть связаны с этой профессиональной деятельностью [2].

Важность мониторинга научно-исследовательской работы как основного направления формирования профессиональной компетентности студента в вузе заключается в следующем:

Комплекс воспитательных факторов профессиональной компетентности будущих специалистов был разработан и апробирован в ходе научно-исследовательской работы с целью организации учебного процесса, направленного на реализацию научного потенциала студентов;

- дано описание методов организации самостоятельной научно-исследовательской работы студентов в процессе изучения основных профессиональных дисциплин, способствующих максимальному раскрытию творческого и исследовательского потенциала студентов, на основе которых разработана образовательная программа, реализуемая на факультетах университета;
- комплекс взаимосвязанных условий экспериментально-исследовательской базы проверялся посредством мониторинга профессиональной компетентности студентов. Выделен также комплекс диагностических мероприятий по определению уровней данного феномена, что позволило использовать его в практической учебно - педагогической деятельности.

В последние годы в педагогической практике создан комплекс инновационных педагогических технологий, а также соответствующие формы, средства и методы, влияющие на развитие исследовательской культуры студентов. К ним относятся различные педагогические технологии - концентрированное обучение, эвристическое обучение, большой перечень специальных приемов и методов, формирующих творческие способности учащихся.

Среди них можно выделить технологию проектного обучения, имеющую большой потенциал в разностороннем развитии молодого поколения, в том числе исследовательских компетенций. Актуальность идей проектного обучения определяется также социальными трансформациями, происходящими в процессе развития современного общества. Результатом этого является приобретение студентами навыков организации и осуществления практической деятельности [3].

Важная роль в достижении целей высшего образования отводится проектной технологии, поскольку она затрагивает многие стороны жизни человека, в частности, научно-исследовательскую деятельность, к которой относится и образование. Активное использование проектных технологий напрямую связано с задачей повышения эффективности обучения. В современном обществе все чаще можно наблюдать обращение к про-